

صیانت از هویت اشخاص در دادرسی کیفری ایران با نگاهی بر حقوق شهروندی

به کوشش حسین جعفری

hosenjafarimeyme@gmail.com

چکیده

هویت اشخاص که جزئی از حریم خصوصی است، در دادرسی کیفری آن طور که شایسته است مورد توجه قرار نمی گیرد. تعارض مواد قانونی در این خصوص و شیوع رویه اشتباه و خلاف قانون، موجب تعرض به هویت اشخاص و نقض حقوق شهروندی می باشد. از آنجا که قانون آیین دادرسی کیفری به نقش پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه در این خصوص - و متاسفانه خیلی محدود به یک شخص یعنی شاهد - پرداخته است، بررسی تسری این نقش در خصوص سایر اشخاص پرونده کیفری مورد نظر این نوشتار می باشد. در این مقاله سعی شده با توجه به قانون اساسی و منشور حقوق شهروندی و با مد نظر قرار دادن تاریخ تصویب قوانین مربوطه دو مطلب برجسته گردد: یکی اهمیت صیانت از هویت اشخاص پرونده قضایی و دوم راه کار قانونی اجرای این مهم. هرچند گامهای خوبی در قسمت دادرسی الکترونیکی برداشته شده است لیکن تا زمانیکه مفهوم دادرسی الکترونیکی و اطلاعات اشخاص برای بدنه دستگاه قضایی تبیین نگردد، متاسفانه شاهد نقض حریم خصوصی و حقوق شهروندی افراد به علت در معرض افشاء قرار دادن اطلاعات اشخاص خواهیم بود. امید است با پررنگ نمودن این قسمت، کمکی در جهت حفظ حقوق شهروندی صورت پذیرد.

واژگان کلیدی: حقوق، شهروندی، هویت، صیانت، اشخاص، پرونده، کیفری

مقدمه

پیشرفت علم بشریت اثرات مختلف و متفاوتی بر زندگی وی داشته است. محصول علم یعنی تکنولوژی، همانطور که به دادرسی عادلانه کمک میکند می تواند بستری برای وقوع جرایم جدید گردد. آثار و تبعات یک فعل مجرمانه همواره محدود و منحصر در رفتار اولیه مجرم نبوده و ممکن است در مراحل بعدی، خود سبب رفتارهای مجرمانه مجدد نسبت به فرد یا افرادی شود که به نوعی می توانند دستگاه عدالت کیفری را یاری کنند و اظهارات و بیان مشاهدات عینی آنان قناعت وجدانی را در قاضی رای اتخاذ تصمیم نهایی فراهم نماید. لذا استفاده از اطلاعات و دانسته ها بخصوص مشاهدات عینی کسانی که نفع خاص و شخصی در تعقیب و رسیدگی بر یک رفتار مجرمانه ندارند، به عنوان یکی از مهم ترین دلایل اثبات دعوی، در قوانین دادرسی کیفری سیستمهای حقوقی به رسمیت شناخته شده است. زمانی که فرد یا افرادی به عنوان مطلع و شاهد در خود احساس وظیفه اخلاقی و اجتماعی نموده و در راستای حفظ نظم جامعه و تحقق عدالت، پایش گذاشته و سیستم عدالت کیفری را همراهی و مساعدت می نمایند، دفاع از جسم و جان و آبرو و مال ایشان بایستی یکی از دغدغه های عمده این سیستم را شامل شود. این دفاع ممکن است دربردارنده جرم زدایی نسبت به رفتارهایی باشد که از جانب طرفین دعوی و یا هر فردی که موضوع شهادت شاهد، می تواند سبب ضرری به او باشد، انجام گیرد. تا این قسمت مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. لیکن از طرفی افراد دیگری هستند که در پرونده کیفری نقش دارند. مثلاً شاکی یا مجنی علیه که معمولاً به لحاظ رعایت قانون به عنوان شهروند قانونمدار و گاهی از ترس مشتکی عنه، بجای تسویه حساب شخصی اقدام به طرح شکایت کیفری می نماید، همچنین ضامن اعم از کفیل یا وثیقه گذار به پرونده ورود پیدا کرده و هویت و مشخصات آنان در معرض تهدید قرار می گیرد.

بیان مساله

طبق اصل ۱۵۶ قانون اساسی، یکی از وظایف قوه قضاییه پیشگیری از وقوع جرم می باشد. آنچه مدنظر نویسنده این مقاله بوده، تنویر ذهن مخاطب محترم در خصوص جلوگیری از بستر سازی برای ارتکاب جرم دوم بر پایه اطلاعات پرونده تحت رسیدگی برای جرم اول، توسط افراد سوء استفاده گر می باشد. از طرفی مواد ۳۹ و ۶۰ منشور حقوق شهروندی صیانت از اطلاعات و هویت اشخاص پرونده را الزامی نموده است. برای تحقیق یک دادرسی منصفانه، بایستی جایگاه اشخاص پرونده شامل از یک طرف شاکی و شهود، نقش و اهمیت تأثیر اظهارات ایشان و نیز عواقب عدم صداقتشان در سمت اعلام کننده و گواه، و از طرفی ضامن، کفیل، وثیقه گذار و افرادی مانند ولی قهری که در جریان وقوع جرم نبوده اند، به صراحت و روشنی در قوانین مربوط به دادرسی کیفری تشریح شده باشد. مقتضای عدالت، تمهید اسباب و لوازم آن است. در عصر حاضر مبنا و تئوری حاکم بر اغلب افعال مغایر با منافع و اراده عمومی و فردی اشخاص در یک جامعه (جرم انگاری) اصل منع ضرر به دیگری است. با این مبنا بایستی قوانین ساری در یک فرآیند کیفری، چگونگی و حدود و ثغور حمایت از اصحاب و اشخاص به عنوان یکی از مؤلفه های تحقق عدالت جزائی معین و تبیین گردد به عبارت دیگر نوع و نحوه حمایت از این اشخاص بر اساس مشخصه هایی از قبیل سن، جنس، نوع جرمی که موضوع رسیدگی پرونده است، میزان خطرناکی متهم یا شاکی در خصوص سایر اشخاص پرونده با توجه به کیفیت جرم ارتكابی و یا سوابق اخلاقی و کیفری ایشان و ممکن است متفاوت بوده باشد. مسلماً ایجاد بستر سوء استفاده از اطلاعات افراد و اشخاص پرونده، چالشی است که دستگاه قضایی کشورها باید از آن پرهیز نموده و نسبت به حفظ اسرار مراجعین امانتداری را رعایت نمایند. در غیر اینصورت اشخاص با ترس از افشای مشخصات فردی و شخصی خود، حتی الامکان از ارائه شکایت منصرف می شوند و حتی ممکن است نسبت به تسویه حساب شخصی اقدام کنند. شهود در امان نخواهند بود. تمام اطلاعات ضامنین در اختیار تمام اصحاب پرونده است و..... بدیهی است که این وضعیت مطلوب جامعه و سیستم اجرای عدالت کیفری نخواهد بود.

ضرورت و فواید و کاربرد و اهمیت بحث

با توجه به این که غالب جرایم دارای حیثیت عمومی هستند و قائل شدن به جنبه عمومی جرم برای نظارت و اعمال حاکمیت بیشتر و در نتیجه تحقق عدالت کیفری می‌باشد، پر واضح است که حمایت همه جانبه از اشخاص پرونده شامل شاکی که مجنی علیه است و به دستگاه قضایی پناه آورده است، شاهی که دارای شرایط لازم قانونی برای شهادت بوده و با بیان حقایق عینی مورد مشاهده خود دستگاه عدالت کیفری را یاری خواهد نمود، ضامنیکه با وساطت و ضمانت او متهمی تا صدور حکم قطعی از بازداشت رها می‌گردد امری اجتناب ناپذیر و بلکه الزامی است. فایده چنین حمایتی، ایجاد حسن اعتماد در مردم نسبت به دستگاه قضائی در توانائی برقراری عدالت و احقاق حقوق تضییع شده آنان خواهد بود، زیرا در غیر این صورت جامعه با چند معضل روبه رومی شود؛ یکی این که مردم که امیدی به اجرای عدالت توسط سیستم قانونی ندارند، خود درصدد انتقام گرفتن برآمده و حقوق خود را استیفاء خواهند نمود مثل دوران انتقام خصوصی در تاریخ حقوق کیفری. کسانی که امید خود به اجرای عدالت توسط مقامات ذی صلاح را از دست رفته بیندارند با توجه به ترس و نداشتن قدرت کافی برای مقابله با مجرمین خطرناک، ظلم پذیری را پیشه خواهند نمود که این امر موجب افزایش جرائم توسط مجرمین سابقه دار و هم چنین جرائم سازمان یافته خواهد شد. هیچ کس حاضر نیست برای ضمانت از دیگری کلیه اطلاعات شخصی خود را در معرض دید قرار داده خود را به دام بیاندازد. لذا لازم می‌آید پایه گذاران سیاست جنائی ابزارهای لازم برای تحقق آن سیاست را در اختیار دستگاه عدالت کیفری قرار دهند که از جمله آنان ابزارهای لازم جهت صیانت از هویت و مشخصات شخصی اشخاص پرونده در اجرای قانون و نیز وفق منشور حقوق شهروندی می‌باشد.

تاریخچه و سوابق تحقیق

در سوابق قانون گذاری به صورت قانونی در خصوص بحث صیانت از هویت اشخاص پرونده صرفاً در ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره های آن نسبت به حمایت کیفری از شاهد، پرداخته است و بحثی راجع به سایر اشخاص پرونده در این موضوع نشده است.

سوالات مقاله

- صیانت از هویت اشخاص پرونده چه لزومی دارد؟
- دستاوردهای صیانت از هویت اشخاص چیست؟
- صیانت از هویت اشخاص پرونده بر عهده چه مرجعی است؟
- تعارضات قانونی و چالشهای عملی در موضوع حفظ هویت اشخاص پرونده چیست؟

روش تحقیق

در خصوص صیانت از هویت کلیه اشخاص پرونده، بررسی و تحقیقی به عمل نیامده است. تهیه این مقاله توصیفی-تحلیلی بوده در تجزیه و تحلیل دادهها از روش مقایسه‌های استفاده شده و درگردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و اینترنتی استفاده شده است.

طرح موضوع

معنای واژگان

صیانت از لحاظ لغوی یعنی نگهداشتن، نگهداری و هویت معادل ^۱identity به معنی: «آنچه از نام نام خانوادگی نام پدر و ویژگی‌های دیگر که شخص بدانها شناخته می‌شود...»^۲ می‌باشد.

ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مفهوم عمیق تری از واژه هویت را به ذهن متبادر می‌نماید:

«...ب- عدم افشای اطلاعات مربوط به هویت، مشخصات خانوادگی و محل سکونت یا فعالیت شاهد یا مطلع...»

در این ماده قانونی اطلاعات مربوط به هویت با مشخصات خانوادگی و سایر اطلاعات متمایز شده است. ظاهراً قانون‌گذار مطلع بوده که در پرونده قضایی اطلاعات شخصی افراد بیش از نام و نام خانوادگی و آدرس آنها وجود دارد. مثلاً علت حضور یک شخص در یک پرونده ممکن است جزئی از اسرار وی باشد. در ماده ۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز همین مضمون به کار رفته است.^۳

الزامات قانونی صیانت از هویت اشخاص پرونده

۱- چنانچه از زاویه رسالت پیشگیری از وقوع جرم دستگاه قضایی وفق قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران^۴، به این موضوع بنگریم، متوجه می‌شویم هر منفذ و مفر که امکان ایجاد بستر زایش جرم را فراهم می‌کند، مغایر این اصل از قانون اساسی است.

۲- ماده یک قانون پیشگیری از وقوع جرم بیان نموده است «پیشگیری از وقوع جرم عبارتست از پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از میان بردن یا کاهش آن.»^۵

۳- ماده ۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲.

۴- ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ که البته این ماده قانونی صرفاً به حمایت از شهود پرونده و صیانت از هویت شهود و مطلعین بسنده کرده است.

۵- ماده ۳۹ منشور حقوق شهروندی در خصوص صیانت از اطلاعات شهروندان در مفهوم عام کلمه.

۶- ماده ۶۰ منشور حقوق شهروندی

نتایج عدم صیانت از هویت اشخاص پرونده

تهدید

^۱ حبیب، سلیمان، فرهنگ کوچک انگلیسی به فارسی حبیب، انتشارات فرهنگ معاصر

^۲ عمید، حسن، فرهنگ عمید، انتشارات اشجع

^۳ ماده ۴۰- افشای اطلاعات مربوط به هویت و محل اقامت بزه دیده، شهود و مطلعان و سایر اشخاص مرتبط با پرونده توسط ضابطان دادگستری، جز در مواردی که قانون معین می‌کند، ممنوع است.

^۴ اصل ۱۵۶ قانون اساسی: «قوه قضائیه قوه‌ای است مستقل که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسیول تحقق بخشیدن به عدالت و عهده‌دار وظایف زیر است: ۱- رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات، شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومات و اخذ تصمیم و اقدام لازم در آن قسمت از امور حسبیه، که قانون معین می‌کند. ۲- احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادیهای مشروع. ۳- نظارت بر حسن اجرای قوانین. ۴- کشف جرم و تعقیب مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزایی اسلام. ۵- اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین.»

شاکی پرونده از طرف مشتکی عنه و نیز شاهدان و مطلعان، - چه از جانب طرفین و چه از جانب بستگان آن‌ها- همواره در معرض تهدیدهایی قرار دارند. در خصوص تهدید و ارباب شاهد، برخی از کشورها این اقدام را به عنوان یک جرم خاص پیش بینی کرده و از شاهد، در این خصوص، حمایت بیشتری نموده اند. به طور مثال، در انگلیس^۱، در قانون نظم عمومی و عدالت کیفری، ارباب شاهد در مرحله تحقیق و رسیدگی یا صدمه و تهدید به صدمه بعد از پایان محاکمه را جرم دانسته و برای آن، مجازات شدیدتری از مجازات این عمل در حالت عادی مقرر نموده است. حتی، در قانون تحقیقات و آئین دادرسی جنائی، امکان محاکمه مجدد شخصی که متهم به ارباب شاهد باشد و تبرئه نشده باشد را با رعایت شرائطی، از جمله این که محاکمه مجدد برخلاف منافع عدالت نباشد، پیش بینی کرده است. علاوه بر این، در توصیه های کمیته سازمان ملل متحد برای پیشگیری از جرم، تأکید شده است که دادستان برای قبول قرار وثیقه یا کفالت، این شرط را قید نماید که متهم، شاهد و حتی بزه دیده را تهدید ننماید. این موضوع در دادگاههای بین‌المللی^۲ نیز مورد توجه قرار گرفته است. لیکن در قوانین داخلی به این مهم پرداخته نشده است.

نوع و میزان تهدید اشخاص پرونده، در اشکال مختلف آن، به هیچ وجه، کمتر از موضوع تهدید در مقایسه با سایر اشخاص نیست. دامنه و وسعت عمل مجرمانه تهدید، بسته به متهم پرونده و این که داخل در جمع یا باند قرار بگیرد یا خیر، متفاوت است.

در تهدید مستمر، متهم به تهدید، بدون این که داخل در باند تبه کاری قرار بگیرد، به صورت انفرادی یا از طریق یکی از اعضای خانواده یا یکی از دوستان و یا از طریق استخدام اجیر، سعی در ارباب شاهد، به امید خودداری شاهد از ادای شهادت و یا تغییر یا جعل کردن محتوای اصلی شهادت دارد. این تهدید نسبت به شاکی جهت اجبار به اعلام رضایت است. در خصوص ضامنین نیز ممکن است این تهدید از طرف شاکی وجود داشته باشد که برای عدم انجام ضمانت متهم، به منظور نگهداری متهم تحت نظر ضابط دادگستری می باشد.^۳

سایر جرایم علیه اشخاص

در خصوص پیشگیری از تهدید شهود، بحثهای مفصلی شده است لیکن در خصوص سایر جرایم چون مزاحمت، سرقت، آدم ربایی و غیره جای بحث و پیگیری فراوان وجود دارد.

نتایج صیانت از هویت اشخاص پرونده

ضرورت حمایت همه جانبه از اشخاص پرونده و اسرار آنها به دو دلیل احساس می گردد^۴:

- ۱- از یک طرف باعث می شود که از مراجعه به مقامات تعقیب و اجرای عدالت خودداری نمایند.
- ۲- از طرف دیگر، ترس به وجود آمده از بزه و هم چنین ترس از انتقام شخص تهدیدکننده نیز باعث می شود که اثرات روحی مخربی بر روی بزه دیده به وجود آید. به خصوص این که تهدید مجدد، تأثیرات منفی بر روح و روان بزه دیده و حتی شاهد به وجود میآورد.

^۱ جی. آر. اسپنسو، آئین دادرسی کیفری در انگلستان، ترجمه: گودرزی بروجردی، محمدرضا و مقداری، لایلا، چاپ اول، انتشارات جنگل، تهران ۱۳۸۴

^۲ سادات اسدی، لایلا، مقاله حفظ امنیت و هویت بزه دیدگان و گواهان در دادرسی بینالمللی، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۸

^۳ حبیبائی، احمد، بررسی حمایت کیفری از شهود با نگاه تطبیقی به قوانین ایران و امریکا، ۱۳۹۱

^۴ میرزائی، اسداله، حمایت از بزه دیدگان و شهود در برابر تهدید در فرآیند دادرسی کیفری، پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، ۱۳۸۴، صفحه ۵۳

راه کارهای حمایتی متعددی در این گونه مسائل مطرح می‌گردد^۱ به طور مثال، جهت جلوگیری از آسیب روحی مجدد، از رو در رویی و مواجهه حضوری بزه دیده و متهم خودداری شود و هنگام ورود شخص بزه دیده برخورد صحیح و مناسبی صورت پذیرد تا از میزان اضطراب روحی و روانی وی کاسته شود. چنان که این موارد درخصوص شهود نیز صادق است. در بند چهار ماده واحده قانون احترام به آزادیهای مشروع و حقوق شهروندی، مصوب ۱۳۸۳ بر رفتار مناسب و توأم با اخلاق و موازین اسلامی با اصحاب دعوی و مطلعان تأکید شده است. با توجه به این موارد حمایت از بزه دیدگان، امری ضروری و انکارناپذیر است و حمایت از شهود، تشویق و ترغیب آن‌ها در کمک به احقاق حق بزه دیده‌ها، به جهت جبران خسارتهای وارد شده به آن‌ها و بازگرداندن کرامت انسانی از دست رفته آن‌ها، یکی از مهم‌ترین راه کارهای شناخته شده در جهت کمک به بزه دیدگان است.

مسئول صیانت از هویت اشخاص از دید قانون

ماده ۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری افشای اطلاعات مربوط به هویت اشخاص پرونده توسط ضابطین دادگستری را ممنوع نموده است. البته این ماده صرفاً در خصوص ضابطین بوده و در خصوص سایر افراد مقررات ماده ۲۱۴ قانون مذکور مجری خواهد بود.^۲

۶

ماده ۶۵۸ قانون آیین دادرسی کیفری در قسمت دادرسی الکترونیکی مسئولیت صیانت از این اطلاعات را بر عهده قوه قضائیه قرار داده است.^۳ مواد ۶۶۰ و ۶۶۱ قانون اخیر الذکر ضمانت اجرای صیانت از هویت افراد و حفظ حریم خصوصی بوده که مجازات متخلفین از این ماده حبس یا جزای نقدی و انفصال از خدمات دولتی مقرر شده است.

تعارضات قانونی در بحث صیانت از هویت اشخاص پرونده

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ در خصوص صیانت از هویت اشخاص پرونده رویه دوگانه داشته است. از طرفی بستر لازم جهت افشای اسرار اشخاص فراهم آورده و از طرف دیگر برای نقض حریم خصوصی و افشای اسرار هویتی مجازات تعیین کرده است. در این قسمت سعی شده بدور از حاشیه و تفسیر عین مواد قانونی آورده شود:

مواد قانونی مساعد جهت افشای هویت افراد

(۱) وفق ماده ۲۰۹ قانون آیین دادرسی کیفری^۴ اطلاعاتی که در برگ مربوط به شهود درج می‌گردد شامل: اطلاعات مربوط به مشخصات خانوادگی - محل اقامت و مواردی خاص مانند شماره تلفن، ایمیل و سوابق محکومیت کیفری و .. است. موارد اخیر

^۱ باقری نژاد، زینب، حمایت از شهود در حقوق کیفری ایران و محاکم کیفری بین‌المللی، دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۳۸۸، صفحه ۱۱

^۲ نظریه مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه شماره ۱۷۱۷-۱۶۸/۱-۱۶۸۱-۷/۹۴/۲۶۲۰۹۴ مورخ ۹۴/۹/۳۰

^۳ ماده ۶۵۸- قوه قضائیه موظف است تمهیدات فنی و قانونی لازم را برای حفظ حریم خصوصی افراد و تأمین امنیت داده‌های شخصی آنان، در چهارچوب اقدامات این بخش فراهم آورد.

^۴ ماده ۲۰۹- بازپرس پیش از شروع به تحقیق، حرمت و مجازات شهادت دروغ و کتمان شهادت را به شاهد تفهیم میکند و نام، نام خانوادگی، نام پدر، سن، شغل، میزان تحصیلات، مذهب، محل اقامت، پیام‌نگار (ایمیل)، شماره تلفن ثابت و همراه و سابقه محکومیت کیفری و درجه قرابت سببی یا نسبی و وجود یا عدم رابطه خادم و مخدومی شاهد یا مطلع با طرفین پرونده را سؤال مینماید و در صورت مجلس قید میکند.

الذکر همان مواردی است که شخصی محسوب شده و امکان سوء استفاده از این اطلاعات بر علیه شخص وجود دارد. این همان هویت است.

۲) ماده ۶۸ قانون آیین دادرسی کیفری بیان می‌دارد: «در شکوائیه موارد زیر باید قید شود: الف- نام و نام خانوادگی، نام پدر، سن، شغل، میزان تحصیلات، وضعیت تأهل، تابعیت، مذهب، شماره شناسنامه، شماره ملی، نشانی دقیق و در صورت امکان نشانی پیام‌نگار (ایمیل)، شماره تلفن ثابت و همراه و کدپستی شاکی...»

۳) ماده ۱۹۳ قانون آیین دادرسی کیفری: «بازپرس ابتداء اوراق هویت متهم را ملاحظه می‌نماید و سپس مشخصات متهم، شامل نام، نام خانوادگی، نام پدر، شهرت، سن، شغل، میزان تحصیلات، وضعیت تأهل، تعداد فرزند، تابعیت، مذهب، سابقه کیفری در موارد ضروری و مرتبط، همچنین نشانی محل سکونت و محل کار او، اعم از شهر، بخش، دهستان، روستا، خیابان، کوچه، شماره و کدپستی منزل، شماره ملی، پیام‌نگار (ایمیل) و شماره تلفن ثابت و همراه او را به‌طور دقیق پرسش می‌کند، به نحوی که ابلاغ احضاریه و سایر اوراق قضائی به متهم به آسانی مقدور باشد.»

۴) ماده ۲۷۹ قانون آیین دادرسی کیفری: «در کیفرخواست موارد زیر قید می‌شود: الف- مشخصات متهم، شامل نام، نام خانوادگی، نام پدر، شهرت، سن، شغل، شماره ملی، شماره شناسنامه، تابعیت، مذهب، محل اقامت و وضعیت تأهل او...» آنچه در سه مورد قانونی فوق به نظر می‌رسد کل اطلاعات شخصی و هویتی شخص اعم از شاکی، متهم یا شاهد می‌باشد که با این توصیف باید در پرونده درج گردد. این در حالیست که وفق ماده ۳۵۱ از همین قانون دسترسی به این اطلاعات هویتی افراد برای طرف مقابل میسر است.^۱

مواد قانونی جهت صیانت از هویت

۱) ماده ۳۹ منشور حقوق شهروندی: «حق شهروندان است که از اطلاعات شخصی آن‌ها که نزد دستگاه‌ها و اشخاص حقیقی و حقوقی است، حفاظت و حراست شود. در اختیار قرار دادن و افشای اطلاعات شخصی افراد ممنوع است و در صورت لزوم به درخواست نهادهای قضایی و اداری صالح منحصراً در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد. هیچ مقام و مسئولی حق ندارد بدون مجوز صریح قانونی، اطلاعات شخصی افراد را در اختیار دیگری قرار داده یا آن‌ها را افشا کند.»^۲

^۱ ماده ۳۵۱- شاکی یا مدعی خصوصی و متهم یا وکلای آنان می‌توانند با مراجعه به دادگاه و مطالعه پرونده، اطلاعات لازم را تحصیل نمایند و با اطلاع رئیس دادگاه به هزینه خود از اوراق مورد نیاز، تصویر تهیه کنند.

تبصره- دادن تصویر از اسناد طبقه‌بندی شده و اسناد حاوی مطالب مربوط به تحقیقات جرائم منافی عفت و جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی ممنوع است.

^۲ معاونت حقوقی ریاست جمهوری، منشور حقوق شهروندی، ۱۳۹۲

دومین همایش بین‌المللی و چهارمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی

دانشگاه تهران - ۳۰ آذر ۹۶

- (۲) ماده ۶۰ منشور حقوق شهروندی: « شهروندان (اعم از متهم، محکوم و قربانی جرم) از حق امنیت و حفظ مشخصات هویتی شان در برابر مراجع قضایی، انتظامی و اداری برخوردارند و نباید کمترین خدشه ای به شأن، حرمت و کرامت انسانی آن‌ها وارد شود... »
- (۳) ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره آن در خصوص صیانت از هویت شهود و مطلعین اقداماتی را پیش بینی نموده است. حتی در این خصوص آیین نامه ای نیز در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۲۶ به تصویب ریاست محترم قوه قضائیه رسیده و ابلاغ شده است.
- (۴) ماده ۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص صیانت از هویت اشخاص توسط ضابطین تکلیف کرده است.
- (۵) مواد ۶۶۰ و ۶۶۱ به صیانت از داده های افراد و حفظ حریم خصوصی اشاره دارد.
- (۶) فصل سوم از آیین نامه اجرایی حمایت از شهود و مطلعین مصوب ۱۳۹۴/۱۰/۲۶ مواد الی متضمن اقدامات قاضی در جهت عدم دسترسی اشخاص پرونده به هویت شهود در صورت بیم خطر می باشد. تا جاییکه در ماده ۱۲ این آیین نامه عدم درج مشخصات شاهد و مطلع و استفاده از کد مخصوص به جای اطلاعات هویتی شاهد و مطلع تکلیف شده است.
- (۷) در اجرای مواد ۱۷۵ و ۱۷۶ قانون آیین دادرسی کیفری «آیین نامه نحوه استفاده از سامانه های رایانه ای یا مخابراتی» در ۳۲ ماده مصوب تاریخ ۱۳۹۵/۵/۲۴ متضمن تشکیل حساب کاربری و ثبت نام اشخاص در سامانه «ثنا» می باشد.

نقد

(۱) قانون آیین دادرسی کیفری صرفاً صیانت از هویت شاهد و مطلع را مد نظر قرار داده است و نسبت به سایر اشخاص پرونده سکوت نموده است. در متن قانون و در ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری علت صیانت از هویت مطلع و شاهد «بیم خطر» بیان شده است.^۱ اندیشیدن تدبیر به جهت «بیم خطر» یعنی: « پیشگیری از وقوع جرم » که طبق اصل ۱۵۶ قانون اساسی وظیفه ذاتی قوه قضائیه است.

در اینجا لازمست به اصل ۲۲ قانون اساسی اشاره گردد. طبق این اصل:

« حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است... »

این اصل در خصوص شاهد و مطلع، شاکی، متهم، کفیل، وثیقه گذار و سایر اشخاص مانند مخبر، ولی قهری و... جاری است. لیکن صرفاً به شکلی در ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص شاهد و مطلع مطرح شده است. اما آیا هویت سایر اشخاص از حمایت قانونگذار برخوردار نیست؟

لزوم نیاز مقام قضایی به اطلاعات هویتی شخص پرونده جای بحث ندرد. لیکن ایجاد حساب کاربری و ثبت نام در سامانه «ثنا» موجب انتقال کلیه اطلاعات هویتی و حتی تصویر شخص به پرونده قضایی می گردد و جهتی برای نگارش مجدد این اطلاعات در اوراق بازجویی و اظهارات شاکی و شهود - که باعث افشای اطلاعات هویتی شخص پرونده می گردد - وجود ندارد.

^۱ ماده ۲۱۴ - هرگاه بیم خطر جانی یا حیثیتی و یا ضرر مالی برای شاهد یا مطلع و یا خانواده آنان وجود داشته باشد، اما استماع اظهارات آنان ضروری باشد، بازپرس به منظور حمایت از شاهد یا مطلع و با ذکر علت در پرونده، تدابیر زیر را اتخاذ می‌کند.....

۲) تاریخ تصویب قوانین و آیین‌نامه‌های مورد بحث این مقاله در ذیل آورده شده است:

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲

قانون دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۴

آیین‌نامه حمایت از شهود و مطلعین مصوب ۱۳۹۴/۱۰/۲۶

آیین‌نامه نحوه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی مصوب ۱۳۹۵/۵/۲۴

با دقت در تاریخ تصویب این قوانین این نکته به ذهن‌خطور می‌کند که وقتی در سال ۱۳۹۲ قانون آیین دادرسی کیفری تصویب شده نیاز به اطلاعات هویتی اشخاص پرونده به صورت نگاشتن آن بر روی اوراق مخصوص مرتفع شده است. در صورتیکه در قوانین بعدی نگهداری این اطلاعات به صورت الکترونیکی بیان شده است و البته دسترسی به اطلاعات الکترونیکی صرفاً در سیستم سامانه مدیریت پرونده (سمپ) در اختیار پرسنل دستگاه قضایی است. ^۱ در این صورت نگرانی از دسترسی اشخاص پرونده باستناد ماده ۳۵۱ قانون آیین دادرسی کیفری به اطلاعات هویتی افراد غیر ممکن خواهد بود. هرچند در عمل هنوز در فرم‌های چاپ شده قبلی کلیه اطلاعات اشخاص پرونده درج می‌گردد و متأسفانه تصویری از برگ ثبت نام شخص پرونده در سامانه ثنا نیز ضمیمه پرونده می‌گردد که این موارد ناقض صیانت از هویت اشخاص است.

پیشنهاد

- ۱) چتر حمایت قانون در خصوص صیانت از هویت بر سر کلیه اشخاص پرونده اعم از شاکی، متهم، شاهد، مطلع، کفیل، وثیقه‌گذار و سایر اشخاص پرونده گسترانیده گردد.
- ۲) کلیه مواد قانونی متضمن ثبت اطلاعات هویتی خاص اشخاص (بجز اطلاعات شناسایی نام و نام خانوادگی و نام پدر و شماره ملی) مانند آدرس، تلفن، ایمیل و... در اوراق پرونده در خصوص تبعه‌های کشور جمهوری اسلامی ایران که در سامانه ثنا ثبت نام نموده‌اند به موجب قانون نسخ گردد.
- ۳) با اصلاح جزئیات مذکور در قوانین موضوعه، راه رسیدن به هدف ماده ۳۹ منشور حقوق شهروندی هموار شود.

منابع

قوانین:

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲

قانون دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴

کتابها:

حییم، سلیمان، فرهنگ کوچک انگلیسی به فارسی حییم، انتشارات فرهنگ معاصر

عمید، حسن، فرهنگ عمید، انتشارات اشجع ۱۳۸۹

^۱ بندت ماده ۱ آیین‌نامه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی: سمپ : اختصار عبارت سامانه مدیریت پرونده قضایی می‌باشد و سامانه‌ای الکترونیکی است برای مدیریت فرایندهای تحقیق و رسیدگی و اجرای احکام مربوط به پرونده‌های قضایی که مرکز آن را طراحی و راه‌اندازی کرده است.

جی آر. اسپنسو، آئین دادرسی کیفی در انگلستان، ترجمه: گودرزی بروجردی، محمدرضا و مقداری، لیلیا، چاپ اول، انتشارات جنگل، تهران ۱۳۸۴

سادات اسدی، لیلیا، مقاله حفظ امنیت و هویت بزه دیدگان و گواهان در دادرسی بینالمللی، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۸
معاونت حقوقی ریاست جمهوری، منشور حقوق شهروندی، ۱۳۹۲

مقالات

حصبائی، احمد، بررسی حمایت کیفی از شهود با نگاه تطبیقی به قوانین ایران و امریکا، ۱۳۹۱

سایر منابع

آیین نامه حمایت از شهود و مطلعین مصوب ۱۳۹۴/۱۰/۲۶

آیین نامه نحوه استفاده از سامانه های رایانه ای و مخابراتی مصوب ۱۳۹۵/۵/۲۴

منشور حقوق شهروندی منتشر شده در آذر ماه ۱۳۹۵

روزنامه رسمی، شماره ۲۰۶۱۲ مورخ ۹۴/۹/۱۷